Адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. -Т.: "Ўзбекистон", 2017. 9-б.
2. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Инновацион таълим технологиялари. -Т.: "Сано-стандарт" 2015. 150-б.
3. Жалилов А., Муҳаммадиев У., Жўраев Қ. ва бошқ. Фуқаролик жамияти асослари. Ўқув қўлланма. –Т.: 2015, 264-б.
4. "Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси. Фуқаролик жамияти" фан дастури, Миллий Университет, 2018.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси ОТМларида "Фуқаролик жамияти" фани мисолида муаммоли ёндашув асосида талабаларда танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш ва унинг натижалари ҳақида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается развитие навыков критического мышления и их результаты у студентов, на основе проблемного подхода, на примере дисциплины «Гражданское общество» в ВУЗах Республики Узбекистан.

SUMMARY

This article discusses the development of students' critical thinking skills and its consequences on the basis of a problem-based approach on the example of the subject "Civil Society" in the Higher Educational Establishments of the Republic of Uzbekistan.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРИДА АРТТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Г.Т.Куттибекова – *педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори*

Жиззах давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: саънат, гўзаллик мехнат, эстетик дид, касб-ҳунар, ота-онага ҳурмат, эстетик тарбия, таълим, эстетик дунёқараши, этетик онги, эстетик дид.

Ключевые слова: изобразительное искусство, работа красоты, эстетика, профессия, уважение к родителям, эстетическое воспитание, эстетический взгляд, эстетическое сознание, эстетический вид.

Key words: art, beauty, upbringing, aesthetic manner (style), profession and mastery, knowledge, aesthetic care, aesthetic education, aesthetic word outlook, aesthetic amazement.

Дунёда умумтаълим мактаби бошланғич синф ўқувчиларини эстетик тарбиялашда бадиий ижоднинг мусиқа ва тасвирий санъат турларининг педагогик имкониятларини аниқлаштириш, мусиқий педагогика ва психология воситасида таълим олувчиларнинг эстетик тафаккурини ривожлантиришга доир қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Айниқса, бошланғич синф ўқувчиларини бадиий матнлар билан ишлашга ўргатиш орқали уларнинг эстетик онги ва дунёқарашини таркиб топтириш, арт-педагогика воситасида болаларнинг эстетик сифатларини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади. Шу билан бирга, бадиий ижод намуналари асосида эстетик тарбия жараёнларига герменевтик ёндашувни татбиқ этишнинг педагогик тизимини такомиллаштириш алоҳида долзарблик касб этади.

Амалиётда арт-педагогика психолог ва психотерапевтлар томонидан қўлланиб келинаётган арт-терапия ўрнида, яъни ўқувчиларнинг хулқи, уларнинг шахси ва характерини коррекциялаш, дарс жараёнида яхши муносабат муҳитини ўрнатиш, болалар ва катталар муносабатини тўғрилаш ва ҳоказоларда ишлатилиб келинмоқда [5:67-70].

Арт-педагогика фақат бошланғич синфларда тасвирий ва мусиқий фаолият, дарс жараёнини тинчлантириш мақсадларида қўлланилмоқда.

Сўнгги йилларда таълим назарияси ва амалиётида янги терапевтик йўналишни ривожлантиришнинг долзарблиги кўрсатилган нашрлар пайдо бўла бошлади. Мактаб амалиётига хос бўлмаган «терапия» атамасидан фойдаланиш психологларнинг фикрига зид келмайди, аммо гуманистик педагогиканинг асосий ғоясига мос келади: шахснинг ижодий салоҳияти ва унинг ривожланиши. Шу сабабли, клиник бўлмаган йўналишли, ўқитувчи томонидан осон ўзлаштирилиши мумкин бўлган, болалар билан ишлашда қизиқарли ва самарали бўлган ҳамда соғлиқни сақлашга хизмат қиладиган педагогик технологияларни излаш, мослаштириш ва ривожлантириш зарурати мавжуд.

Бошланғич синф ўқувчиларининг психологик саломатлигини шакллантириш ва мустаҳкамлаш, шахснинг психологик мослашуви манбаларини кўпайтириш ўқувчиларнинг маънавий ва шахсий саломатлигини мустаҳкамлаш ва ривожлантиришга қаратилган турли хил ижтимоий-психологик машғулотлар, тузатиш дастурлари, психотерапевтик усуллар орқали амалга оширилади.

Арт-педагогиканинг педагогика ва санъатнинг чорраҳасида пайдо бўлиши ва ривожланиши ўқитувчига уни нафақат даволаш ва коррекциялаш ишларида қўллаш, балки болада бадиий маданиятни ривожлантириш (шу жумладан, ривожланишида нуқсони бўлмаган болаларда) ва унга бадиий фаолиятнинг турли шаклларида амалий кўникмаларни муваффақиятли ўзлаштиришга ёрдам беради.

Бугунги кунда фаол ривожланаётган илмий билимлар соҳаси сифатида арт-педагогиканинг мақсади ва кўлами – уни санъатнинг турлари билан ўқувчиларни таништириш асосида педагогик, коррекцион ишларда фойдаланиш, баркамол ривожланган шахсни тарбиялашга ёрдам беради, умуминсоний ва миллий маънавий қадриятларнинг трансляциясини таъминлайди ҳамда болаларнинг жамият ҳаётига бадиий фаолият воситасида мослашишига ёрдам беради [1:95].

Таълимда арт-терапияни жорий этиш ўқувчиларда турли психик фазилатлар ва шахсий хусусиятларни ривожлантиришга ёрдам беради, бу уларнинг муваффақиятли психологик-ижтимоий мослашуви учун катта аҳамиятга эга.

Ушбу услубни мактабларда қўллаш самарадорлиги тўғрисида кўплаб далиллар мавжуд, бу ерда у нафақат тикланиш ва коррекциялаш, балки ривожланиш воситаси бўлиб хизмат қилади.

Болалар ва ўсмирлар арт-терапияси бўйича бажарилган илмий ишлар, асосан, умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш мақсадида ижодий фикрлашнинг турли шаклларидан фойдаланиш имкониятларини ўрганишга бағишланган.

Ушбу ишларда муаллифлар арт-педагогиканинг асосий хусусиятини ифода этган бўлиб, унда бадиий воситалар, бадиий-ижодий фаолият воситаларидан фойдаланиш бадиий таълим тарбия ўрнини босмайди, балки уларни тўлдиради ҳамда мактаб ўқувчиларининг ривожланиши, ўқитиш ва тарбиялаш жараёнига янги ўзига хос йўналиш беради.

Арт-терапия бу психотерапиянинг ўзига хос шакли бўлиб, у драма терапияси, мусиқа терапияси ва рақс-мотор терапиясини ҳам ўз ичига олади.

Шубҳасиз, ижодий фаолликнинг ҳар хил турлари

муҳим психо-профилактик ва ривожланиш таъсирига эга бўлиши мумкин. Таълимга инновацион ёндашувлар, масалан, болаларнинг ижодий потенциали намоён бўлишига ва унинг соғлиқни сақлаш омилларидан фойдаланишга асосланган бўлиши мумкин ва бўлиши керак. Ўқитиш жараёнида ўқитувчилар ва мактаб психологлари ўқувчилар билан ўйин фаолияти ва визуал, мусиқий, драматик ролларни ижро этиш, бадиий ва шеърий ифодалаш усулларига асосланган бундай шаклларни яхши ўзлаштириб олишади. Бироқ бу уларнинг терапевтик амалиётга ўтишлари учун асос бўлмаслиги керак.

Ўқитувчиларнинг фаолиятида терапевтик ва ўқув таркибий қисмларининг аралашиб кетишига йўл қўймаслик учун ушбу асар муаллифлари «арт-терапия» ва «арт-терапевтик» (метод, услуб, ёндашув) сўзлари ўрнига «арт усули» («арт усуллари») каби тушунчаларни ишлатишни тавсия этадилар: «ижодий фаолиятга асосланган усуллар», «ижодий усуллар».

Ўрта мактаблардаги болаларнинг руҳий саломатлиги бугунги кунда шифокорлар ва ўқитувчилар учун жиддий ташвиш туғдирмоқда. Асабийлашишлар сони ортиб бормоқда; ўқишга ва ижтимоий ҳаётга қизиқиш йўқолиб бормоқда; умумий апатиянинг тез-тез намоён бўлиши ёки, аксинча, асабийлашиш ва тажовузкорликнинг кучайиши ҳамда ўқувчиларнинг уяли телефонлардан кўпроқ фойдаланиб турли хил ўйинлар ўйнаши охибатида асабийлик кучайиб бормоқда. Буларнинг барчаси бундай салбий кўринишларнинг олдини олиш учун янги психологик-педагогик воситаларни излашга ундайди.

Бундай воситалардан бири арт-педагогика – ўқувчиларни турли тадбирлар, тўгаракларга жалб қилиш (расм чизиш, моделлаштириш, мусиқа тинглаш, рақс, ҳаракат ва нутқни ривожлантириш).

Арт-педагогиканинг моҳияти, биринчидан, унинг тарбиявий функциясида шахснинг ахлоқий, ахлоқий-эстетик, коммуникатив-рефлексив асосларига таъсир қилади ва санъат ёрдамида ижтимоий-маданий мослашувига ёрдам беради. Бундан ташқари, бадиий педагогика психотерапевтик функцияни ҳам амалга оширади, бу болаларга психологик муаммоларни енгишга, ҳиссий мувозанатни тиклашга ва салбий тажрибадан ижобий рангдаги туйғулар ва фикрларга ўтишга ёрдам беради.

Шу муносабат билан арт-педагогика ва арт-терапияни батафсил ўрганиш ва ривожлантириш миллий таълимнинг муқобил мактабларини янада такомиллаштиришда ижобий қадам бўлиши мумкин. Албатта, мавзу маданият ва таълим соҳасидаги мутахассислар учун амалий аҳамиятга эга.

Арт-терапия соғлиқни сақлаш технологиясининг психологик усули сифатида ўқувчиларнинг самарали ресурсларини оптималлаштириш, психологик саломатлигини мустаҳкамлаш, дунёқараши ва муносабатлар тизимини ўзгартиришга қаратилган. Арт-терапиянинг оммавийлиги ва профессионаллигининг ошиб бориши ушбу усул замонавий амалий педагогика ва психологиянинг фаол ривожланаётган шаклларидан бирига айланишига олиб келади.

Адабиётлар

1. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арт-терапия детей и подростков. -М.: «Когито-Центр», 2007. –С. 95.
2. Медведева Е.А. Социокультурное становление личности ребенка с проблемами психического развития средствами искусства в образовательном пространстве: дис. д-ра псих. наук. / Е.А. Медведева. – Нижний Новгород.: Арт-пресс, 2007. –С.186.
3. Сергеева Н.Ю. Содержание понятия «артпедагогика». Известия ВГПУ, № 1. 2008. – С. 24 -28.
4. Сергеева Б.В., Петренко Н.А. Эстетическое воспитание младших школьников. // Современные наукоёмкие технологии. 2016. №12. – С. 428-432.
5. Куттибекова Г.Т. Бошланғич синф ўқувчиларин эстетик тарбиялаш муаммоси. // "Илм шарчасмалари". ISSN 2010-6246. Урганч давлат университетининг илмий-методик журнали. – Урганч: 2020. №10. 67-70-б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада умумтаълим мактабларида артпедагогика ва арттерапия технологияларидан фойдаланиш тасвирий санъат ва мусиқа дарсларида ўқувчиларини тарбиялашда интегратив ёндашувнинг роли ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль использования арт-педагогики и арт-терапевтических технологий в обучении учащихся на уроках изобразительного искусства и музыки в общеобразовательных.

SUMMARY

The article examines the role of using art pedagogy and art therapy technologies in teaching students in fine arts and music lessons in general education.

ҚАРАҚАЛПАҚ ХАЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРИНДЕ ҲӘМЛЕДАР АНАЛАРДЫҢ ДЕНСАЎЛЫҒЫН САҚЛАЎ ҲӘМ БӨБЕККЕ КҮТИМ ЖАСАЎ ТӘЖИРИЙБЕЛЕРИ

А.Ж.Қурбанбаева – *ассистент оқытыўшы*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: хомладор аёллар, киндик опа(она), тузли сув, гудак, эчки сути, қимиз, туя жуни.
Ключевые слова: беременные женщины, акушерка, соленая вода, младенец, козье молоко, кумыс, верблюжья шерсть.
Key words: pregnant women, midwife, salty water, infant goat milk, kumis, camel hair.

Адамзат жаратылғаннан берли инсаниятттың ишинде ҳаял-қызлардың орны өз алдына. Қарақалпақ халқы да ерте заманлардан баслап ҳаялларды сыйлаған, қәдирлеген, оларға ҳәр қашан ғамқорлық көрсеткен. Өйткени, ҳаял-ана, қарындас, өмирлик жолдас. Ҳаялларды халқымыз жоқары баҳалаған. Халқымыз арасындағы "Жәннет ҳаяллардың аяғының астында" деген пикир де усы пикирлеримизге дәлил бола алады. Ерте дәўирлерден-ақ ҳаялсыз үйдиң берекетсиз үй екенлиги мойынланған. Сонлықтан да, халқымызда қызлар "он алты жаста отаў ийеси" деген де пикирлер бар. Әсиресе, халқымыз жүкли, аяғы аўыр ҳаяллардың ҳүрметин орнына қойған. Илажы барынша оларға көмеклескен. Ҳәмледар ҳаялларды ренжитпеўге, уўайымға-қайғы шектирмеўге, қорқытпаўға, шоршытпаўға тырысқан. Халықта "Кеўли жаманнан жаман бала туўылады" деген де гәп бар. Ҳаяллар босаныўына қырық күн қалғанда үлкен апаларымыз олардан барлық аўыр жумыслардан азат еткен. Диний парыз, үрп-әдет (намаз оқып, ораза) тутпаўға да руқсат етилген [1]. Ҳаялдың биринши қурсағы болса итибар және де артқан. Оның қорқыныш басыў ушын оларға кеңесши, ақылгөй ретинде көп балалы аналарды қасына қосқан. Олар биринши көз жарыўы күтилип атырған жас келинге өзлериниң басынан өткергенлерин, жүклиликтиң барлық жағдайын, толғақтың қалай басланып, қалай босанатуғынын, бала туўғаннан кейин қандай өзгерислер болатуғынын айтып, оның бәри тәбийий қубылыс екен айтып отырған. Жас, болажақ ананы тынышландырыўға ҳәрекет еткен. Толғақ, ҳаяллардың босаныўы, оларға жәрдем бериў усыллары ерте заманлардан баслап қәлиплескен. Бунның ушын